

Abstract. In this study the specific features of the usage of toponyms in George Martin's novel "The Song of Ice and Fire: The Game of Thrones" are under consideration. Their influence on the general picture of the plot's construction as a piece of art and the analysis of the lexical-semantic and structural features of the names of these types are studied. Methodological basis of the work is the structural-system approach. The peculiarity of the researched subject provides the usage of a descriptive-comparative method, which consists in comparing linguistic units to establish their differential characteristics, and is used to combine their functional characteristics into definite groups and component analysis to distribute lexical units into semantic components.

Key words: toponyms, proper name, novel-fantasy, geographical components.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Олійник Т. С. Семантичні та функціональні характеристики символічних власних імен в сучасній англійській мові: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К. 2001. 386 с.
2. Новичков А. А. Ономастическое пространство англоязычных произведений фэнтези и способы его передачи на русский язык: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.20 / Северодвинск. 2013. 26 с.
3. Martin R. R. George. A Game of Thrones: Bantman Books Mass Market Edition. 1996. 800 p.
4. Richer John, Saywell John, Spring Earle, Vallery Hugh. The British Epic. Toronto: Clarke, Irwing and Company Ltd. 1967. 347 p.

УДК 81'373.4(811.111)

ДІЕСЛОВА З ІНСТРУМЕНТАЛЬНОЮ СЕМОЮ: ІНСТРУМЕНТИ-АРТЕФАКТИ (на матеріалі англійської мови)

Т. А. Мокра, О. О. Залужна

Анотація. У даній роботі проаналізовано семантику інструментів-артефактів в інструментальних дієсловах (ІД) на матеріалі англійської мови. Методологічною основою роботи є два типи лінгвістичного аналізу: дефініційний та компонентний, які підсилюються методами спостереження та порівняння. У результаті дослідження здійснено аналіз семантичної структури та проведено кількісні підрахунки емпіричного матеріалу з метою виявлення продуктивності виділених семантичних груп, серед яких найбільш продуктивними є групи «Щоденного використання» та «Пересування», найменшу продуктивність демонструють ІД, які належать до груп «Приладдя», «Небезпечні ситуації» та «Кухонне приладдя».

Ключові слова: семантика, дієслово, інструментальна сема, інструмент-артефакт.

1. Вступні зауваження. Категорія інструментальності є мовною універсалією, яка відноситься до однієї з найбільш обговорюваних лінгвістичних проблем. Адже, ще з часів винайдення людиною різноманітних знарядь праці, виникала необхідність створення та активного використання лексики, що відображала інструментальний вплив суб'єкта на об'єкт.

Актуальність даного дослідження зумовлена прагненням сучасних лінгвістів до системної організації лексики, що в свою чергу зумовлює ґрунтовну класифікацію дієслів з інструментальною семою.

Об'єктом дослідження є дієслова з інструментальною семою, яка вказує на використання знарядь (інструментів-артефактів), за допомогою яких виконується дія: *to axe* 'рубати сокирою', *to knife* 'різати ножом' та ін.

Предметом дослідження є лексико-семантичні особливості інструментальних дієслів (далі ІД) із семантикою використання інструмента-артефакта.

Мета роботи полягає у встановленні семантичної структури ІД із семантикою використання інструмента-артефакта на матеріалі англійської мови.

Матеріалом дослідження слугують 35 лексем, обраних з лексикографічних джерел, серед яких зокрема *to chop* 'нарізати або рубати гострим інструментом', *to shear* 'стригти' та ін.

2. Теоретичні засади дослідження. Аналізуючи слова з інструментальною семою, стає очевидним, що частина з них мають пряму вказівку на інструмент, як предмет,

виготовлений людиною (інструменти-артефакти) [1, с. 54-56], напр.: *to axe* 'рубати сокирою', *to knife* 'різати ножем' та ін., тоді як інша частина виражає дію, що виконується за допомогою частин людського тіла (інструменти-соматизми) [1, с. 54-56], напр.: *to hand* 'передавати щось із рук в руки', *to eye* 'дивитися прискіпливо'.

Одиниці дослідження представляють собою складне та багатоаспектне явище та виступають об'єктом дослідження в лінгвістичних розвідках різних наукових шкіл та напрямів. Передусім, інструментальні дієслова розглядаються в рамках теорії каузативності, адже вони перш за все характеризуються каузативною семантикою [1, с. 72-94], напр.: дієслово *to gun* «to shoot someone with a gun» [7] 'вбивати за допомогою пістолета'. Наприклад:

(1) *They were gunned down by masked snipers* [7] 'Їх вбили замасковані снайпери'.

Одиниці дослідження з-поміж іншого можуть розглядатися як особливий підклас адвербіальних дієслів [2; 3]. Адвербіальні дієслова, на думку К. Фельбаум, – це дієслова, в значеннєвій структурі яких є як мінімум дві семантики: дієслівна, яка виражає власне рух в будь-якому сенсі, та сема, що виражає обставинні відношення [4]. Інструментальна сема при такій структурі значення адвербіального дієслова є найбільш помітною. Саме тому всі класифікації ІД ґрунтуються на типі адвербіальної ознаки та включають в себе як семантичні ознаки (інтенсивність, ціль, причина, час) так і інструмент. Зважаючи на це, можливою стає диференціація за семантикою основного компонента значення, тобто дієслова. Сюди відносяться такі категорії як «дієслова життєдіяльності» *to towel* 'витиратися рушником', *to shampoo* 'мити голову шампунем' або «зміни стану» *to hypnotize* 'гіпнотизувати' та ін.

Доцільними також вбачається ряд класифікацій ІД, які відбивають специфіку структури їхнього значення. Учені переважно диференціюють дієслова на основі двох критеріїв: тип дії та тип інструмента/знаряддя, необхідного для виконання дії, що дає змогу виокремити дев'ять базових типів, серед яких зокрема дієслова руху (*to caravan* 'подорожувати у фургоні', *to trailer* 'жити та подорожувати у трейлері', *to streetcar* 'їхати у трамваї', *to scooter* 'їхати на скутері чи самокаті'), нарізки (*to knife* 'різати ножем', *to bayonet* 'колоти чимось гострим') та ін.

Така двоякість критеріїв відображає структуру значення дієслів, але є доволі суб'єктивною при розподілі класифікованих одиниць по групах. Так, одна лексична одиниця може належати одразу до декількох груп, напр.: *to knife* одночасно є «простим інструментом», «дієсловом нарізання» та «кухонною приналежністю» [1; 5].

3. Семантика ІД із семантикою використання інструмента-артефакта. Наразі, багато вчених звертають увагу на діалог культур. Із точки зору сучасної семіології, взаємодія культур – це перекодована інформація з мов культури одного народу на мови культур іншого. Для вивчення будь-якої мови необхідно ознайомитися з її культурою та мовними кодами.

Артефакт (лат. *artefactum* «штучно зроблений») – будь-який об'єкт, створений або модифікований людьми [6]. У даному дослідженні «артефактом» називається предмет, за допомогою якого виконується дія. Використовуючи методу побудови формул тлумачення (далі ФТ) [1], каузативна інструментальна ситуація виглядатиме наступним чином: «X (каузатор, людина) каузує Y (об'єкт / інструмент) мати/ не мати /робити Z за допомогою інструмента-артефакта».

Подана вище інформація ілюструється наступним прикладом:

(2) *The boys were skating on the ice* [7] 'Хлопці каталися на ковзанах по льоду'.

Дієслово *to skate* «move on ice skates or roller skates in a gliding fashion» [7] 'рухатися плавно пересуваючись на ковзанах чи роликах'. Дане ІД уточнює спосіб пересування (на ковзанах) та дозволяє уникнути використання конструкцій, що значно спрощує структуру речення та економить час.

Аналіз мовного матеріалу дозволяє стверджувати, що ІД із семантикою використання інструмента-артефакта можуть бути розподілені на дієслова з **прямою** та **непрямою**

вказівкою на інструмент дії. Перша група налічує 28 лексичних одиниць, що становить 80 % корпусу дослідження. Друга група ІД складається з 7 лексем та складає 11,2% від загальної вибірки. Варто зазначити, що 4 лексеми не належать до жодної з груп і наразі не підлягають класифікації, напр.: *to manufacture* 'виготовляти щось грандіозне/велике за допомогою машин'.

У процесі подальшого вивчення виявилось, що інструменти-артефакти можна поділити на підгрупи, які формуються, насамперед, за принципом сфери їхнього використання.

3.1. «Щоденне використання». Ця група є найбільш репрезентативною та налічує 16 одиниць з прямою вказівкою на інструмент.

Прикладом такого ІД може слугувати лексема *to shower* «wash oneself in a shower» [7] 'митися в душі'. Наприклад:

(3) *She showered and went down to breakfast* [7] 'Вона помилася в душі та спустилася до сніданку'.

За допомогою ІД у цьому випадку уточнюється спосіб виконання процедури миття.

3.2. «Пересування». Група налічує 6 лексем, які відносяться виключно до тих, які демонструють пряму вказівку на інструмент. Вони вживаються на позначення артефактів, за допомогою яких здійснюється переміщення з однієї точки в іншу.

Дієслово *to sail* «travel in a boat with sails, especially as a sport or recreation» [7] 'подорожувати у човні з вітрилами, особливо у спорті чи на тренуванні' вказує на залучення вітрил в якості інструмента дії. Наприклад:

(5) *Ian took us out sailing on the lake* [7] 'Ян взяв нас поплавати на човні (під вітрилами) по озеру'.

Дана лексема відноситься до тих, які мають пряму вказівку на інструмент та демонструють безпосередньо спосіб пересування по воді.

3.3. «Приладдя» до цієї групи належить 3 одиниці, які містять лише пряму вказівку.

Прикладом одиниць, які належать до цієї групи може слугувати дієслово *to glue* «fasten or join with or as if with glue» [7] 'скріплювати або з'єднувати щось клеєм, або чимось схожим на клей'. Наприклад:

(6) *The wood is cut into pieces which are then glued together* [6] 'Деревина розрізається на шматочки, які потім склеюються разом'.

Подана вище лексема демонструє спосіб скріплення двох частин цілого.

3.4. «Небезпечні ситуації». До цієї групи належать дієслова для позначення ситуацій особливого ризику, чисельність яких є 3 лексеми з прямою і 1 з не прямою вказівкою на інструмент. Ця група ілюструється за допомогою таких дієслів:

3.4.1. Дієсловами з непрямою вказівкою можна вважати, наприклад, лексему *to gas* «kill or harm by exposure to gas» [7] 'вбивати або ранити когось газом'. Наприклад:

(7) *My son was gassed at Verdun* [6] 'Мій син був отруєний газом у Вердені'.

Наведене ІД уточнює спосіб отруєння та належить до лексем із прямою вказівкою на інструмент.

3.4.2. Дієслово *to stab* має значення «thrust a knife or other pointed weapon into (someone) so as to wound or kill.» [7] 'наносити удар ножем або іншим загостреним предметом з наміром поранити або вбити когось. Наприклад:

(8) *He stabbed her in the stomach* [7] 'Він поранив її ножем у живіт'.

У наведеному прикладі ілюструється лексема з непрямою вказівкою на інструмент.

3.5. «Кухонні приладдя». Група налічує всього 3 лексеми виключно з не прямою вказівкою на інструмент, до яких належить, наприклад, *to cut* «divide into pieces with a knife or other sharp implement» [7] 'ділити на частини ножем чи гострим інструментом'. Наприклад:

(9) *Cut the beef into thin slices* [7] 'Поріж яловичину на шматочки'.

За допомогою поданого вище ІД уточнюється спосіб поділу м'яса на шматочки.

3.6. Останньою є група дієслів, які не належать до жодної із вище вказаних груп. Сюди відносяться лексеми, серед яких, наприклад, *to scratch* «with object score or mark the surface of (something) with a sharp or pointed object. no object» [7] ‘дряпати чи позначати поверхню чогось чимось гострим або загостреним’. Наприклад:

(10) *He scratched at a stain on his jacket* [7] ‘Він пошкрябав пляму на своїй куртці’

Сюди також належить ІД *to pinch* «grip (something, typically a person’s flesh) tightly and sharply between finger and thumb» [7] ‘стиснути (зазвичай чиесь тіло) легко чи сильно між пальцями’. Наприклад:

(11) *She pinched his cheek* [7] ‘Вона ущипнула його щоку’.

Таблиця 1 – Семантика ІД із семантикою використання інструмента-артефакта

Семантика ІД	Кількість одиниць	%	Приклади
Щоденне використання	16	47	<i>to shampoo</i> ‘мити голову шампунем’
Пересування	6	17	<i>to sledge</i> ‘кататися на ковзанах’
Інше	4	12	<i>to pinch</i> ‘ущипнути’
Небезпечні ситуації	3	8	<i>to knife</i> ‘ранити ножем’
Кухонні приладдя	3	8	<i>to cut</i> ‘різати’
Приладдя	3	8	<i>to glue</i> ‘клеїти’
Всього	35	100	

4. Висновки

4.1. Оскільки інструментальна сема передбачає використання інструмента для виконання дії, доцільно поділити ІД на інструменти-артефакти та інструменти-соматизми.

4.2. Артефактом є будь-який інструмент, а в даному випадку – предмет, за допомогою якого виконується дія, проте не у всіх випадках актуалізується назва цього предмету, саме тому інструменти-артефакти поділяються на ті, що мають пряму вказівку на інструмент і ті, що її не мають.

4.3. Оскільки артефакт є інструментом, людина, яка його використовує є каузатором дії (X) саме тому, ІД розглядають в рамках категорії каузативності.

4.4. Найбільшу групу дієслів-артефактів складає група «Щоденне використання», адже назви майже всіх об’єктів людина використовує в процесі життєдіяльності і будь-який із них може стати основою для інструментального дієслова.

Аннотация. В данной работе проанализирована семантика инструментальных глаголов (ИГ) на материале английского языка. Методологической основой работы служат два типа лингвистического анализа: дефиниционный и компонентный анализ, которые базируются на методах наблюдения и сравнения. В результате исследования был проведен анализ семантической структуры и количественный анализ эмпирического материала с целью выявления продуктивности выделенных семантических групп, среди которых наиболее продуктивными являются группы «Ежедневного использования» и «Передвижения», наименьшую продуктивность демонстрируют ИГ, которые принадлежат к группам: «Принадлежности», «Опасные ситуации» и «Кухонные принадлежности».

Ключевые слова: семантика, глагол, инструментальная сема, инструмент-артефакт.

Abstract. The main concern of the article is to analyse the semantics of the instruments-artefacts in instrumental verbs (IV) in the English language. The methodological basis presupposes the use of such methods and ways of linguistic analysis as differential and structural analysis, which are based on the methods as observation and comparison. In the course of the research, the analysis of the semantic structure and the quantitative analysis of the empiric material are carried out with the aim of indicating the productivity of the semantic groups singled out, among them the most productive groups are «Everyday usage» and «Motion», the least productive groups are «Equipment», «Dangerous situations» and «Kitchen utensils».

Key words: semantics, verb, instrumental seme, instrument-artefact.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Залужна О. О. Лексико-стилістичні та структурно-синтаксичні особливості привативних дієслів в англійській та українській мовах: Монографія. Вінниця: ТОВ «Твори», 2019. 316 с. DOI: <http://dx.doi.org/10.31558/mono/2019.978-966-949-161-9>
2. Назарова Р. З. Функционирование глаголов с окказиональным значением движения в современном английском языке: автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.02. М., 1982. 30с.
3. Филлмор Ч. Дело о падеже. *Зарубежная лингвистика*. Пер. с фр. / Под ред., Е. Н. Савинна. М. : Прогресс 1999. С. 127–258.
4. Fellbaum K. English Verbs as a Semantic Net. *Word-Net: Lexical Database*. Revised August, 1993. 86 p.
5. Янінська Н. Соматична лексика як об'єкт вивчення в іншомовній аудиторії. *Львівський національний університет імені Івана Франка Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. 2008. Вип. 3. С. 211–213
6. Словник української мови. URL : <https://www.slovyk.ua/index.php?sword=%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%B5%D1%84%D0%B0%D0%BA%D1%82> (дата звернення : 08.10.2019).
7. Oxford English Dictionary. URL : <https://en.oxforddictionaries.com/> (дата звернення : 01.10.2019).

УДК 821.161.2.09

МЕТОДОЛОГІЯ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО В ДОСЛІДЖЕННІ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

В. В. Монастирська, В. А. Просалова

Анотація. У статті автором узагальнено специфіку літературознавчої методології М. Грушевського як дослідника української літератури. Виявлено, що вчений удавався до методології культурно-історичної школи, застосовував сукупність методів для визначення самобутності української літератури та літературних впливів на її розвиток. В арсеналі вченого – порівняльно-історичний, історико-системний, порівняльно-типологічний методи дослідження. М. Грушевський реалізував системний підхід до вивчення літератури.

Ключові слова: література, метод дослідження, методологія, системний підхід.

Аналіз оригінального письменства М. С. Грушевський розпочав з аналізу слова «О Законе и Благодати». Підставу для цього дає не тільки те, що «Слово» привернуло до себе увагу вченого «своїми літературними прикметами і особливо для нас цінне, як одно з найбільш літературних, високо артистичних речей» [6, с. 89], а й тим, що його автор «творить річ єдину в своєму роді, яка не повторюється більше і зістається вічним набутком скарбниці не тільки нашої, але і світової» [6, с. 77]. Автор «Слова», як зазначає М. С. Грушевський, є своєрідним «покажчиком освіти, талантів і настроїв людей сього покоління, людей місцевих, бо те, як автор говорить про Русь, про руський нарід, про його минувшину, не лишає сумніву, що пише се русин» [6, с. 90].

Цілком імовірно, що авторство «Слова» має для М. С. Грушевського принципове значення, оскільки воно в науковому пошуку «виводить» його на питання про виникнення української літератури. Саме тому не можна не погодитись із С. К. Росовецьким, який підготував примітки до другого тому «Історії української літератури» щодо аналізованого М. С. Грушевським явища анонімності та псевдоанонімності творів давньої літератури. «Грушевський розглядає їх як даність» [6, с. 92], – відзначає дослідник, погоджуючись із думкою сучасних літературознавців, що ці явища походять від неписаного середньовічного кодексу письменницької праці.

Мета статті – визначити методи дослідження історії української літератури, новаторство М. С. Грушевського в осмисленні літературних фактів і явищ.

Одним із найбільш гострих та актуальних концептуальних питань у сучасному грушевськознавстві є визначення специфіки наукового інструментарію М. С. Грушевського-літературознавця. На наше переконання, вчений використав принципи аналізу літературних явищ, що є притаманними для культурно-історичної школи, яка стала однією з основ для